

# Nekaj besed o 17. plenumu CK SKJ, o ustavnih spremembah in pluralizmu

VOJAN RUS

Objavljam skoraj dobesedne prispevke v razpravah v letu 1988 na Komisiji za idejno in teoretsko delo CK ZKJ v predhodnih pripravah 17. seje CK ZKJ, v zvezni konferenci SZDLJ v pripravah sprememb zvezne ustave in na Predsedstvu Republiške konference SZDL Slovenije glede političnega pluralizma (edino zadnja razprava je razširjena), ker vse te razprave poskušajo zajeti del sedanje družbene stvarnosti Jugoslavije in Slovenije.

Ti prispevki so lahko zanimivi kot drobci zadnjih družbenih dogajanj v Jugoslaviji, lahko pa tudi s svojo *implicitno filozofsko in znanstveno metodologijo*.

V svojem štiridesetletnem filozofskem in znanstvenem delu sem namreč od začetka zavestno apliciral znanstveno konkretno-dialektično metodologijo, ki koherentno povezuje filozofijo in posebne znanosti, kot so ekonomija, sociologija, politologija in teorija mednarodnih odnosov (z vseh teh področij sem napisal okrog trideset knjig).

Konkretno-dialektična metodologija se seveda boji bolj kot smrtnega greha fraz o "dialektičnih nasprotjih" in poskusov, da se izkustveno-zgodovinska dejstva popačijo, da bi jih lahko stlačili v take fraze.

Konkretno-dialektična metodologija najprej analitično preuči konkretno-bistveno vsebino posameznih pojavov, delov, strani in področij človeka in šele potem stremi k sintezi različnosti.

Po tej poti (metodi) sem preučil (sledi tega dela so v objavljenih delih) v zadnjih štiridesetih letih posamezne komponente sodobnega človeka od dela, osebe, družbe, morale, umetnosti, vrednot in mišljenja, do komponent sodobnega gospodarstva, politike, socialnih in mednarodnih odnosov.

To konkretno-dialektično filozofsko in znanstveno metodo, ki povezuje hipotezo, indukcijo, analizo, generalizacijo, abstrahiranje in sintezo, sem stalno uporabljal od filozofskih del do dnevno-političnega delovanja.

Z njo sem bil le eden od mislečih jugoslovanskih dialektikov. Rezultati te naše skupne metode pa so med drugim vidni tudi v Programu SKJ, v Dolgoročnem programu stabilizacije in tudi na 17. seji CK ZKJ ter v novih amandmajih zvezne ustave. In če skromno dodam: tudi v drobcih, ki jih objavljam v nadaljnjem.

Nepristranski opazovalec pa bo lahko primerjal rezultate konkretno-dialektične metode s tistimi metodami, ki se vsaj meni zde malce ožje, ki pa se tudi tri desetletja svobodno in ugodno soočajo z jugoslovansko in slovensko družbeno problematiko: novokantovstvo, eksistencializem, fenomenologija, lacanovstvo itd., (ki jim vsem želim, da se še naprej dobro počutijo, nam dialektikom pa enake družbene pogoje).

*A. Uvodne pripombe*

1. Samoupravni politični pluralizem je glede na slovenske in jugoslovanske razmere in cilje - prehod na višjo gospodarsko in kulturno raven - veliko plodnejši in racionalnejši ter veliko bolj v skladu z našimi zgodovinskimi posebnostmi (Osvobodilna fronta), kot strankarski pluralizem.

Dosedanji samoupravni politični pluralizem pospešuje oblikovanje in izražanje ter povezovanje tistih različnih avtentičnih človeških interesov in stremljenj, ki neposredno spodbujajo višjo družbeno produkcijo in menjavo materialnih in duhovnih vrednot.

To je delno izražal tudi politični strankarski pluralizem v razvitih deželah (npr. oblikovanje delavskih strank in sindikatov).

Nasprotno temu pa težnje k strankarskem pluralizmu v Sloveniji in Jugoslaviji po letu 1945 izražajo samo težnje posameznih skupin (npr. kakšnih publicistov) po goli oblasti in denarju, brez kakršnekoli zveze z avtentičnimi človeškimi interesi.

Spopadi, ki jih je strankarski pluralizem (njegovi elementi) vnašal že 30 let v slovenski prostor, niso dali niti enega plodnega rezultata, ampak so samo izčrpajoče razmetavali nacionalne energije.

2. Povsem je zgrešena ocena, da je OF bila koalicija političnih strank in da naj bi bila SZDL koalicija strank, oziroma sploh koalicija.

Nikjer v Evropi ni prišlo v XX. stoletju do tako vsesplošnega in radikalnega odklanjanja meščanskega strankarskega načela, kot v vseh temeljnih skupinah OF (ne samo od komunistov, ampak odločno tudi od sokolov in kulturnih delavcev, krščanski socialisti pa tudi niso bili stranka). To odločno odklanjanje meščanskega strankarstva je bilo v vsej napredni Sloveniji leta 1941 izvirno in spontano, ker so nebojlene stranke slovenskega nezrelega meščanstva skoraj povsem odpovedale v soočanju z usodnimi vprašanji slovenskega naroda. (Leta 1918, zlasti pa v letih 1935-1945.)

3. Nikakor ne moremo sprejeti teze, da naj bo SZDL koalicija, ker s tem nedvomno odpiramo vrata v naših pogojih povsem neplodnemu strankarskemu pluralizmu in ker bi mu s tem dali najširšo možno legaliteto in bi mu samo preskrbeli širok udoben prostor znotraj SZDL, ki bi se pojavljala samo kot tehnični in finančni servis za razne stranke, zgubila bi pa vso svojo akcijsko enotnost in s tem prenehala obstojati kot samostojna politična organizacija.

Koalicija namreč pomeni vedno zvezo strank, ki so se povezale samo ob eni ali nekaj aktualnih zadevah, ohranile pa so povsem samostojne politične programe in lastno strankarsko organizacijo in ki lahko koalicijo poljubno prekinejo.

4. Najustreznejše je, da SZDL še naprej ostane zveza in ne koalicija ter da SZDL še bolj poglobi tisti samoupravni politični pluralizem, ki je posrečeno že zdaj v njenem naslovu (Socialistična zveza in ne koalicija) in da v praksi postane še bolj zveza izrazito avtonomnih in avtentičnih družbeno-interesnih skupin, ki imajo veliko avtonomijo glede različnih področij dela, veliko avtonomijo glede vsakdanjega dela, glede notranje organizacije in lastnih vodstev, ki pa so trajno akcijsko povezane glede osnovnih družbenih ciljev in splošne smeri delovanja (zato tvorijo zvezo avtonomnih skupin in organizacij).

Tako široko praktično avtonomijo je v okvirju Socialistične zveze že uresničilo precejšnje število organizacij in to brez vsakih težav, kar je dokaz življenjskosti takega pluralizma, druge organizacije pa naj jo še močno poglobijo (npr. sindikati).

Organiziranje avtentičnih družbeno-interesnih skupin na avtonomen način pa nujno pospešujejo plodno produkcijo duhovnih in materialnih vrednot, saj avtentične interesne skupine izražajo različne, vendar komplementarne strani človekovega bistva:

a./ Določene organizacije v Socialistični zvezi izražajo temeljno družbeno delitev dela (sindikati, kmečka organizacija, gospodarska zbornica, strokovna in stanovska društva: ekonomisti, društva inženjerjev in tehnikov ) ali

b./ kulturno zgodovinske različnosti (organizacije Socialistične zveze različnih jugoslovanskih narodov in narodnosti, društvo književnikov, duhovniško društvo itd.) ali

c./ naravno-kulturne različnosti (zveza mladine, ženske organizacije)

d./ posebne družbene dejavnosti (ekologija, množična kultura, telesna vzgoja in sl).

Že na prvi pogled je očito, da družbeno-interesne skupine pod 1-4 izražajo resnične človeške interese in da se s tem ostro razlikujejo od politikantsko-strankarskih skupin, ki se borijo samo za svoj goli vpliv in za oblast in ne za kakšne avtentične interese.

5. Objektivna merila, kakšna naj bo vsebina, oblike in načini delovanja učinkovitega političnega pluralizma, so najbolj utemeljena v posebnem družbenem stanju, v posebnih realnih možnostih družbenega razvoja in v zgodovinskih posebnostih posameznih dežel.

Naša Socialistična zveza in avtonomni subjekti, ki jih združuje, imajo danes precej skupnih družbenih pogojev z množičnimi političnimi organizacijami v številnih sodobnih deželah. Prva podobnost je v tem, da v večini sodobnih razvitih in nerazvitih dežel ni skrajnih nasilniških režimov niti /vojnega stanja in da bodo verjetno take stabilne, normalne politične razmere v vsem svetu precej trajne (zaradi splošnega umirjenja v svetu, začenši z boljšimi odnosi med obema supersilama).

Zato je koristno pri določanju objektivnih meril našega političnega pluralizma izvršiti primerjavo z normalnimi merili, ki jih v svojem političnem delovanju in odnosih z drugimi strankami zastavljajo normalne, povprečne politične množične organizacije, ki uspešno delujejo v normalnih pogojih.

V tem smislu so za Slovenijo, ki je že dosegla spodnjo mejo gospodarske razvitosti, pa tudi za Jugoslavijo zanimive zlasti množične socialistične, socialdemokratske in komunistične stranke zahodne in severne Evrope, kot so francoska socialistična stranka, nemški in skandinavski socialdemokrati in italijanski komunisti. Za socialistično zvezo Slovenije in Jugoslavije so zanimive tudi množične stranke v nerazvitih deželah, ki so napredne in delujejo v normalnih pogojih kot Kongresna stranka v Indiji ali Institucionalna stranka v Mehiki. Kot politična izkušnja pa so zanimive tudi tiste desnosredinske in konzervativne stranke v Evropi, ki imajo močno različne družbeno-politične cilje od nas, so pa zavzete za strankarsko parlamentarni pluralizem kot so npr. konzervativci v Angliji, krščanski demokrati v Zah. Nemčiji, degolisti v Franciji in drugi.

Čeprav ne moremo ničesar iz drugih dežel prenašati k nam mehanično in slepo, so vendar za nas pomembna povprečna, normalna merila sodobnih, povprečnih, normalnih množičnih strank glede političnega pluralizma, ker bomo s tem v SZDL dobili pomembne argumente v razpravi o političnem pluralizmu, ki jo bomo imeli z Slovensko demokratično zvezo in Socialdemokratsko zvezo.

Jasno je, da danes za nas ne veljajo več političnoorganizacijska merila, ki so ustrezala naprednim strankam in gibanjem pod režimi skrajne diktature npr. bolševikom v carski Rusiji, komunistom v stari Jugoslaviji, delavskim in osvobodilnim gibanjem za časa fašizma in kolonializma.

Ko naša opozicija govori o sodobnih "vzorcih" političnega pluralizma in parlamentarizma v razvitih deželah, je njena velika pomanjkljivost v tem, da sploh ni dojela velikih političnih novosti v vseh razvitih deželah v drugi polovici XX. stoletja.

Med tem ko so bili za I. polovico XX. stoletja za vse te dežele in zlasti za zahodnoevropske značilni ostri notranji politični spopadi (fašizem, težnje k politični revoluciji), je v vsej drugi polovici XX. stoletja v vseh razvitih deželah značilno globoko, široko in trajno politično soglasje, široka politična enotnost, širok in urejen konsenz vseh množičnih političnih organizacij, naprednih in konzervativnih (izjema so samo kakšne majhne obrobne skupine). Ves politično strankarski pluralizem zahodne Evrope ima danes za osnovo zelo globok konsenz, globoko enotnost ne samo v spoštovanju ustavne ureditve (ne gre torej samo za enotnost strank ustavnega loka glede ustave) ampak za veliko več: gre za skupne osnove glede večine najvažnejših notranjepolitičnih, zunanjepolitičnih in socialnih vprašanj kot so: tržna ekonomija, socialna država, parlamentarna demokracija, Evropska gospodarska skupnost, Atlantski pakt. Več strankarski pluralizem zahodne in severne Evrope se odvija skoraj izključno znotraj teh skupnih osnov, ki jih ne spoštujejo samo desne, konservativne in sredinske stranke, ampak tudi socialdemokratske, socialistične in mnoge komunistične stranke (npr. italijanska komunistična stranka in skoraj vse socialdemokratske stranke sprejemajo Atlantski pakt, kar ima lahko za njihove dežele v primeru atomske vojne težke posledice, naša opozicija pa noče sprejeti niti neuvrščenosti, ki takih posledic nima in ki nam še krepi možnosti sodelovanja z zahodnimi in vzhodnimi državami).

To nikakor ne pomeni, da v Zahodni in Severni Evropi ni več razrednih nasprotij, ampak le, da tu ni več takih katastrofičnih in kaotičnih, skrajnih zaostretev kot v prvi polovici 20. stoletja. Tukajšno buržuazijo je srečala neka doza pameti (po katastrofah v dveh svetovnih vojn in po veliki ekonomski krizi) in je zato pripravljena na določeni kompromis z delovnimi ljudmi, pripravljena je, da se del dobička preusmerja za socialne dajatve in razvoj, da se delno pogaja z delavskimi sindikati, da ne goni delavcev v absolutno osiromašitev in pod fašistično militaristični teror; tudi v teh pogojih pa je možna visoka stopnja eksploatacije. Konsenz na zapadu mogoča torej minimum sožitja.

Naša opozicija ne vidi ali pa noče videti, da je uspešen gospodarski razvoj in socialni mir v zahodno evropskih in severno-evropskih državah zagotovljen prav z omenjenim, širokom nacionalnim konsenzom, ki ga v naših razmerah seveda uteleša izrazito pluralistična Socialistična zveza. Tak širok konsenz kot temelj našega pluralizma je v naših težkih kriznih pogojih še bolj pomemben za čim bolj racionalen preboj na višjo gospodarsko in kulturno raven. Neustavni in nekonsenzualni pluralizem, ki pa ga predlaga naša opozicija, bi silovito razbil naše moči in zavrl naš gospodarski, socialni in kulturni razvoj zaradi neracionalnega razmetavanja družbenih moči.

Naša opozicija se od vseh normalnih političnih strank v razvitih deželah in zlasti v zahodni in severni Evropi razlikujejo po tem, da iz svojega strankarsko-političnega pluralizma izključuje tiste skupne osnove Slovenije in Jugoslavije, ki so nastale povsem naravno in ki so v naših pogojih nezamenljive:

samoupravna socialistična demokracija, delo kot glavno merilo položaja človeka, federacija s konsenzom, neuvrščenost.

Za razliko od vseh normalnih, socialističnih in konservativnih strank, ki vse spoštujejo njihove posebne skupne osnove, hoče naša opozicija s svojim strankarskim pluralizmom odstraniti skupne temelje Slovenije (in seveda tudi Jugoslavije).

Za razliko od vseh političnih strank razvitih dežel, ki čuvajo temelje svoje akcijsko-politične enotnosti, hoče naša politična opozicija sedeti na dveh stolih: in na stolu socialistične zveze in na stolu izvenustavne in izvenkonsenzualne opozicije.

Kaj takega ne more niti pomisliti nihče v zahodni in severni Evropi. Nobena normalna povprečna stranka se ne strinja, da bi bila kak posameznik ali skupina obenem aktivni član v tej stranki in v drugi, opozicijski stranki, če tudi obe stranki pripadata skupnemu ustavnemu in konsenzualnemu loku, saj bi tako nastal v vsaki stranki akcijski razkroj, popolna nemoč. Takega dvojnega članstva ne bodo dovolili niti socialisti in degolisti v Franciji, niti social-demokrati in krščanski demokrati v Zah. Nemčiji, niti konzervativci in laburisti v Angliji.

Tako dvojno članstvo, tako sedenje na dveh stolih so si v vsej Evropi lahko dovolili samo nekateri posamezniki in skupinice v Sloveniji. Sedaj ga skušajo še formalno uveljaviti v svojih odnosih s socialistično zvezo.

### *B. Slovenska demokratična zveza*

Eno pot k strateškemu cilju Slovenske demokratične zveze je njen glavni vodja povsem jasno opredelil (njegov članek v Delu, 10.12.88, str. 32):

"Zdaj pride trenutek za veliko koalicijo: združijo se vse politične skupine (zaenkrat ne bomo rekli stranke), ki branijo liberalni socializem. Slovenski problem (da ne rečem jugoslovanski) je v tem, da liberalnega (pluralističnega...) socializma ne brani samo ZK, ampak da mu ZK v veliki meri celo nasprotuje, med tem ko ga podpirajo tk.i. alternativne sile. Tako pridemo do tega, da postane večji del ZK protisistemska stranka, med tem ko je večina prodemokratske (opozicije) zunaj ZK. Iz tega sledi, da bi moralo priti do diferenciacije v ZK in do političnega konstituiranja opozicije - v skupni veliki koaliciji, ki bi branila model liberalnega socializma. V tem primeru bi vladala večina, protisistemski elementi pa bi ostali v manjšini. Tega ne govorim čisto na pamet..."

"... Samo partijsko članstvo je v manjšini, še bolj pa v manjšini njegov liberalni del, kar - kot bi rekel Lijphart - zmanjšuje njegov koalicijski potencial. Ko bi imeli polno 'zasedeni' celoten politični prostor, od leve do desne, bi mogla postati jedro koalicije neka sredinska, npr. social-demokratska skupina, ki bi pritegnila v koalicijo liberalno ZK in denimo krščanske socialiste pa še mirovnike - zelene itd. Ob tem pa je treba omeniti neko - seveda hipotetično - možnost, da bi Slovenija izkopala iz krize in da velika koalicija čez čas ne bi bila več potrebna. V tem primeru bi se lahko zgodilo, da bi 'socialni demokrati' hoteli postaviti vlado sami ali v 'minimalni' koaliciji s 'krščanskimi demokrati', kar bi liberalno ZK prestavilo v opozicijo in jo že spet družilo z boljševiki" (podčrtal V.R.).

Glavni cilj Slovenske demokratične zveze je torej uresničiti koalicijo skupin in strank ("zaenkrat ne bomo rekli stranke"), ki bodo odstranile Zvezo komunistov Slovenije, s tem da bodo dosegle odstranitev iz političnega življenja večine članstva ZK, v bodočem vladajočem sistemu pa bi lahko ostal le mali del sedanje ZK. Ta "sistem" pa nikakor ne bi bil socialističen, ker je ta skupina v Gradivu za slovensko ustavo in v programu SDZ izpustila vse socialistično.



Središčna organizacija koalicije, ki bi po vodji odstranila sedanjo ZK, bi bila nova socialdemokratska stranka.

Vodja slovenskih novih "demokratov" namenja torej novim "socialdemokratom" (tega ne moremo pripisati samim "socialdemokratom", ker se o tem še niso izjasnili) vlogo tipične desne sredine, kar pa je v ostrem protislovju z vso evropsko socialdemokracijo kot levico. Vodja namreč namenja (točneje želi, ker gre po njem za "fantazije", ki pa, kot je znano, vedno izražajo želje), da bi naši novi "socialdemokrati", odigrali povsem isto vlogo kot meščanski liberalci v Zahodni Nemčiji. Le-ti so bili dolgo z socialdemokrati kot levico v levosredinski vladajoči koaliciji, ki pa so jo liberalci razdrli in z desnimi krščanskimi demokrati oblikovali desnosredinsko koalicijo. Enako kot ti liberalci naj bi po "demokratskih" željah naši novi "socialdemokrati" bili najprej sredina "velike koalicije", po njenem razpadu pa naj bi postali zavezniki "krščanskih demokratov"; končali naj bi torej v desno sredinski, meščanski koaliciji. Našim "socialdemokratom" drugi namenljajo ali želijo veliko bolj desno vlogo kot jo imajo evropski socialdemokrati (ti so vsi levi) in kot jo želi slovenska javnost (le-ta se je v zadnjih anketah pokazala še dosti bolj leva kot že tako leva Italija ali Španija ali Francija, saj je pri nas za celotno levico "glasovalo" okrog 64 % in za vso meščansko desnico okrog 31 % odstotkov!!).

To bi bila po vodji ena, vendar manj realna možnost. Drugo, bolj realno možnost in pot pa vodja vidi v tem, da "liberalna ZK" postane glavna sila formiranja "velike koalicije". Kot smo videli, bi vodja priznal liberalni ZK tako vlogo samo, če bi kot manjšina odstranila večino dosedanje ZK, skratka, če bi dejansko likvidirala sedanjo ZK, s tem pa kot mala skupinica postala ujetnica "velike koalicije".

Skratka, po načrtih vodje naj bi prihod koalicije skupin Slovenske demokratične zveze v SZDL v obeh primerih pomenil odstranitev sedanje ZK.

Ni niti ene povprečne, normalne in uspešne zahodnoevropske stranke, ki ne bi takih "ponudb" smatrala za smešne ali žaljive.

Da je stališče glavnih pobornikov Slovenske demokratične zveze nekonsezualno in neustavno, priča tudi Gradivo za slovensko ustavo, v katerem so zapuščeni vsi temelji ustave.

Da gre pri Slovenski demokratični zvezi za nekonsezualna in neustavna stališča (tako se ne bi mogla pogajati nobena normalna zahodnoevropska stranka), pričajo tudi stališča v nedavni Programski izjavi Slovenske demokratične zveze: "Glavni cilj SDZ je gibanje za vzpostavitev parlamentarne demokracije, zato bo svoje delovanje posvetila temu cilju: vzpostavitev parlamentarne demokracije. Pri tem delovanju bo sodelovala z drugimi demokratičnimi silami."

Ta določba Programa SDZ je neustavna in nekonsezualna v naših pogojih, ker je po določenih Ustave SFRJ za našo ureditev značilna socialistična samoupravna demokracija (npr. 1. člen in 10. člen Ustave SFRJ).

Parlamentarna demokracija je bila v 18. in 19. stoletju velik zgodovinski napredek v primerjavi s fevdalno in absolutistično politično ureditvijo. Poudarjati samo parlamentarno demokracijo pa je v drugi polovici 20. stoletja velik korak nazaj v 18. in 19. stoletje, ker so skoraj v vseh razvitih deželah tudi močni elementi socialistične demokracije (socialna država, delavske stranke in sindikati). Naša ustava pa poskuša povzeti tudi vse pozitivne sestavine parlamentarizma.

"SDZ bo v politični konkurenci predlagala in podpirala svoje kandidate." To stališče Programa SDZ o čisto "svojih" kandidatih SDZ dokazuje, da le-ta ne spoštuje ustavno

določene vloge SZDL glede volitev (VIII. del Temeljnih načel Ustave SFRJ), saj se po ustavi politična in akcijska enotnost SZDL uresničuje izrecno tudi v volitvah. Zato ne SDZ ne druge organizacije v SZDL ne morejo imeti čisto svojih kandidatov, saj bi ločeno postavljanje lastnih kandidatov na vseh ravneh pomenilo, da je SDZ samostojna stranka, ki ni niti v koaliciji s Soc. zvezo.

Seveda se bo v bodoče SZDL držala principa "več kandidatov za eno mesto" in bodo seveda vsi člani Soc. zveze lahko sodelovali pri določanju teh več kandidatov, ki pa bodo vedno skupni kandidati Soc.zveze.

"Zato zavrača 'kulturno revolucijo', ki je iz človeka naredila 'neposrednega proizvajalca v združenem delu'."

To stališče iz Programske izjave SDZ je neustavno in nekonsenzualno in zastarelo, saj je zgodovina že zdavnaj v najrazvitejših državah naredila večino ljudi za "neposredne proizvajalce v združenem delu" in naša ustava samo izraža to dejstvo združevanja množic v sodobnih gospodarskih oblikah. Ni treba naštevati številnih še veljavnih členov ustave, v katerih se govori o združenem delu.

Voditelj SDZ so v drugi izjavi, skupaj z beograjskimi istomišljeniki, celo trdili, da je glavna slabost dosedanje ustave nekakšen "privilegirani status delavcev". To je sociološki in pravni nonsens. V kolikor se in če bi se uresničevala ustavna določila o samoupravljanju, bi delavci postali namesto sedanjih mezdnih objektov samo enakopravni člani družbe in nič več.

Težnja po ukinitvi ustavnih določil o "neposrednem proizvajalcu" v Programu SDZ dokazuje, da je "parlamentarna demokracija" po tem programu lahko oropana celo tistih pridobitev, ki so si jih delavci v drugi polovici 20. stoletja izborili celo v kapitalističnih državah, in da bi ta demokracija bila brez protiuteži razredni (kapitalistični in birokratski) vladavini.

### *C. Člani SDZ in Socialdemokratska zveza*

Po javnih obvestilih naj bi v SDZ sodelovali Društvo slovenskih pistoljev, Slovenska matica, Društvo 2000, Kmečka zveza, obe študentski organizaciji in Socialdemokratska zveza.

Preden se te skupine na ustavnih temeljih priključijo Soc.zvezi, lahko dogovori in pogajanja tečejo dalj časa. Razgovorov ni treba dokončno prekiniti, četudi ne bo doseženo soglasje. Vendar bo Soc. zveza javnost precizno informirala, o katerih ustavnih osnovah je s posamično skupino sporazum že dosežen in kje še ne (seveda pa sedaj in v bodoče posamezni, individualni člani skupin ostanejo individualni člani SZDL in je vsako individualno članstvo tudi bistven del pluralizma).

Še posebej je treba priporočiti, da, ne glede na določene temeljne nesporazume, vsi člani omenjenih skupin uživajo vse formalne in vsebinske pravice, ki jih imajo vsi drugi občani.

Posebej je treba poudariti bistveno razliko med mnenjskim in političnim pluralizmom. Medtem ko SZDL pospešuje in goji nestranski, samoupravni politični pluralizem na osnovi ustave, se lahko svobodno izražajo tudi številna neustavna in nekonsenzualna mnenja in stališča (razen tisto, kar je izrecno z zakonom prepovedano).

Glede Socialdemokratske zveze je treba omeniti naslednje.

Pozitivno je, da predstavniki te skupine poudarjajo, kako nameravajo delati na osnovi veljavne ustave SFRJ in SR Slovenije. Zato bi svoj program Socialdemokratska zveza lahko utemeljila na ustavi in dala javno izjavo o tem.

Vsekakor pa bi bilo v nemogočem protislovju, če bi "socialdemokrati" na eni strani trdili, da delajo na temelju ustave in in obenem sprejemali Program Slovenske demokratične zveze in njeno usmeritev, ki je izrazito neustavna in nekonsenzualna in še obenem nasprotna interesom neposrednih proizvajalcev.

Sprejem omenjenega protislovja bi pomenil uvajanje takega zmedenega anarhičnega strankarsko političnega pluralizma, ki bi razkrojil SZDL in ZK in kakršnega ni nikjer v svetu.

Iz prej omenjenih razlogov ni niti pri "socialdemokrati" (niti pri katerikoli skupini) utemeljena zahteva, da postavljajo čisto "svoje" delegate in čisto "svoje" kandidate na volitvah, kot to napovedujejo predstavniki "socialdemokratov". Ta napoved "socialdemokratov" in SDZ bi pomenila lastne politične stranke in je v nasprotju z izrecno ustavno nalogo SZDL glede volitev in ne bi bila niti na ravni koalicije SZDL.

Verjetno pa sploh ne bomo krivični, če glede na dosedanje izjave SDZ in Socialdemokratske zveze predpostavljamo, da njihova aktivnost še ni dovolj utemeljena na studioznem proučevanju zgodovinskih izkušenj slovenske in svetovne socialdemokracije.

Zato bi bilo zelo plodno za našo politično kulturo, če se "socialdemokrati" za začetek imenujejo "Društvo (klub) za preučevanje sodobne socialdemokracije", saj je socialdemokracija po smrti Lenina zares dosegla pomembne rezultate in izkušnje glede socialne države, glede nacionalnega konsenza, glede države blagostanja in glede politika polne zaposlenosti. S takim preučevanjem bi naši novi "socialdemokrati" bolj prispevali k naši politični kulturi kot samo s postavljanjem "svojih" kandidatov.

Treba pa tudi poudariti, da je tisto mesto napredne množične stranke v normalnih pogojih, ki ga pogosto v Zahodni in Severni Evropi zavzema socialdemokracija, pri nas na povsem priroden način zavzela OF in njena naslednica SZDL. Zaradi obsega svojih lastnih moči in ne zaradi kakšnih nasilnih posegov od zunaj je imela slovenska demokracija pred letom 1941 zelo skromen obseg (čeprav je v primerjavi s KP med vojnami imela idealne pogoje) in tudi ta del zgodovinske socialdemokracije se je (na čelu s Francetom Svetkom) takoj vključil v OF. Zato sta OF in SZDL že od začetka vsebinski in formalni naslednici vsega pozitivnega v zgodovini slovenske socialdemokracije, zlasti pa njenega večinskega levega krila, ki je takoj po letu 1918 po lastni svobodni odločitvi prešlo v množično KP in ki je dosledno nadaljevalo in uresničevalo Cankarjevo smer.

Zato se v Sloveniji ali Jugoslaviji nekdo kot član SZDL lahko imenuje socialdemokrat. Ni pa nobene zgodovinske in družbene osnove, da se pod tem imenom oblikuje strankarska opozicija, ki bi izvršila demontažo OF, SZDL in ZK.

Obe krili slovenske zgodovinske socialdemokracije sta povsem svobodno stopili v OF in obe sta korektno sodelovali vse do danes v Ljudski fronti in v Socialistični zvezi. Zato bi bil poskus kakšnega novega "demokratskega" vodje, da z "novo socialdemokracijo" razžene te organske povezave, poskus zgodovinskega izpaha, ekscesa.

Nekateri se danes tako pogovarjajo o socialdemokraciji in o njenih odnosih s komunisti, kot da so zaspali pred petdesetimi leti in se sedaj naenkrat zbudili v starem



svetu. To je del provincijskega dremeža, v katerega vse bolj zapada del slovenskih publicistov v zadnjih desetih letih, in to prav tistih publicistov, ki mislijo, da so najbolj "moderni."

Pred sedemdesetimi leti je Lenin upravičeno ribal socialdemokracijo, ker je katastrofalno odpovedala v prvi svetovni vojni. Od takrat so se stvari temeljito spremenile. Socialdemokrati in komunisti smo postali že dvajset let po tem (leta 1933) zavezniki v odločilnem boju proti Hitlerju. Že tri leta po koncu druge vojne pa je ena komunistična stranka - jugoslovanska - postala splošno priznani predvodnik vsega boja proti stalinizmu in za "tretjo" pot humanega socializma, ki ni niti kapitalizem niti stalinizem. Zahodni socialdemokrati so nam tako vlogo nesebično priznavali in najplemenitejši med njimi, kot Brandt in Pertini, so zaradi vsega tega iskreno spoštovali Tita. Prepričan sem, da tudi danes noben normalen socialdemokrat v zahodni Evropi ne želi razrušiti Zveze komunistov Jugoslavije, ker vedo, da predstavlja še vedno najmočnejši člen civiliziranega življenja v Jugoslaviji, brez katerega bi lahko nastala tu večkratna libanonska brezna, ki bi lahko lomila tudi hrbtenico Evrope.

Tisti, ki pri nas sanjajo nekakšno novo slovensko "socialdemokracijo" kot center koalicije za rušitev zveze komunistov, vsiljujejo besedama "socialdemokracija" in "jugoslovanski, slovenski komunisti" zastarele in zlagane vsebine, ki nimajo nobene zveze z organskim družbenim in političnim razvojem v Jugoslaviji in v Evropi zadnjih petdeset let. Na obzorju sodobne družbe se oblikujejo realni obrisi povsem moderne evropske in svetovne levice, v katero spadajo francoski socialisti, italijanski komunisti, nemški in nordijski socialdemokrati in struji Tenghsiaopinga in Gorbačova. Ob tem ni lažno spomniti, da je bila in da je še lahko pomemben člen tega dogajanja jugoslovanska zveza komunistov, ki je s kritiko stalinizma in iskanjem novih poti dosti pomagala k zbliževanju prej na smrt sprtih delov svetovnega delavskega gibanja (socialdemokratov, socialistov in komunistov).

Poskus voditelja slovenske "demokratske zveze", da bi demontiral Zvezo komunistov Slovenije in Jugoslavije, je objektivno v ostrem nasprotju z nastajanjem moderne evropske in svetovne levice.

## *II. SLABOSTI ZK IN CENTRALIZEM (PRIPRAVA 17. PLENUMA CK ZKJ)*

Navedel bom samo nekaj tez, zato ker menim, da ne moremo govoriti preveč na široko in da se je treba osredotočiti na najvažnejša vprašanja, ki bi jim moral posvetiti Centralni komite posebno pozornost na naslednjih zasedanjih. Med temi vprašanji jih je nekaj, ki se vlečejo že dlje kot šest let. Ponavadi jih samo omenjamo, a nikoli ne pridejo na dnevni red, čeprav so neposredno aktualna in bistvena, tako da zaostajamo ponekod tudi šest let v delu v Centralnem komiteju.

Sedaj nekaj tez, od katerih so nekatere bolj obče, druge konkretnjše. Menim, da ima nevarno zaostrovanje mednarodnih odnosov tri vzroke. Prvi: gospodarska kriza; drugi: zastoj v samoupravljanju in tretji: slabosti v sami Zvezi komunistov. V tem trenutku so največji vzrok nacionalnih nasprotij in težke splošne situacije prav v slabostih Zveze komunistov.

Slabosti Zveze komunistov so dvojne. Prvo, močno padanje teoretskega nivoja: drugo, močno padanje morale v Zvezi komunistov.

Padanje teoretskega nivoja - v vodstvih Zveze komunistov je skoraj povsem izginila elementarna marksistična analiza. Vsi vemo, da ta analiza stanje v narodu, v nacionalnih odnosih razčleni, izhajajoč iz notranjih razrednih in družbenih protislovij, od njihovega vpliva na nacionalna gibanja. S tem stališčem se vsi strinjajo. A najti moramo tiste specifične oblike slojev in razredov, ki so v naši družbi, da bi lahko vzpostavili koherentno zvezo med njimi in nacionalnimi gibanji. Dolgoročni program stabilizacije je še vseboval takšno specifično razredno analizo. Po tem v šestih letih noben plenum CK ZKJ, noben kongres ni izhajal iz razdelane analize naše specifične razredno-socialne strukture. Zato ne moremo le posplošeno zahtevati take analize, ampak moramo ugotoviti, da smo povsem zatajili, pozabljajoč posebnosti naše socialne strukture. Na primer, v komisiji za idejno delo imamo že šest let sprejeto temo - specifični razredni vzroki naše krize - a že toliko časa nismo uspeli organizirati razprave na to temo.

Predlagam, da 17. plenum predlaga naslednjim plenumom, da čim prej razpravljajo o takšni analizi, brez katere je nemogoča kakršnakoli resna elementarna marksistična politična analiza. Omenil bom samo en element naše razredne strukture, o katerem vedno po malem govorimo, a nikoli resno. To je birokratizem. O tem govorimo le preveč površno. Pogosto se ves birokratizem izvaja samo na republiške birokracije, a s tem se nikakor ne ugotavlja njegova resnična razširjenost, njegova temna mračna sila. Naš birokratizem je ogromna sila, tisoči in tisoči razpršenih birokratskih centrov, od najnižjih organizacij, občin, republik do federacije. Nemoč Zveze komunistov izhaja v veliki meri prav iz tega razpršenega birokratizma. Ta ni stalinističen, vendar blokira vse naše potenciale. Iz fotelje drži roko nad potenciali, a jih ni sposoben aktivirati. Ker je disperzen, atomiziran in sam v sebi nasproten, ne more biti enoten ne navzgor ne navzdol.

Ugotoviti moramo najtesnejšo prepletenost dela Zveze komunistov s takšnim birokratizmom. Obstaja povsem jasna zveza, ki je še nismo ugotovili: upravljske strukture rojevajo kot svoj del birokratizem; birokratizem in Zveza komunistov pa se prepletata. Zveza komunistov je v veliki meri promocija za del delavcev, ki vstopajo v takšen birokratizem. 60 % naše inteligence je v Zvezi komunistov in skoraj vsi vodilni kadri, ki pa nimajo distance do birokratizma. Tako je on največja zaviralna sila Zveze komunistov. O birokratizmu se govori zelo površno, kar pomeni, da se še ne želi ostro spopasti z njim. Zato predlagam, da se o birokratizmu pogovarjamo drugače kot doslej, ne samo "alibijsko" = "je ponekod".

Menim, da se da največ narediti za lastni narod in za celo Jugoslavijo s kvalitetno borbo proti lastnim birokratizmom. In ta borba ne sme biti samo fraza. Mora biti kvalitetnejši način družbenega, partijskega, političnega vodenja, ki bo s konkretno boljšimi programi nasprotoval in potolkel gnili birokratizem. A to je preveliko delo za naš birokratizem.

O morali: menim, da nismo še nikoli padli tako nizko v površnih obtožbah celih narodov in mnogih voditeljev. Stanje lahko primerjamo s položajem po napadu Informbiroja. Berite zapisnike: Centralni komite je zasedal in odkrito razpravljaj, razprava pa je bila na nivoju tudi v najnevarnejših trenutkih. A današnje razprave, to ne gre. Ta moralni propad lahko neposredno ogrozi nacionalne odnose in Jugoslavijo. Če se površno "prozivaju" mnogi voditelji določenih narodov in če pri tem prihaja do ostrega zaostrovanja, potem je jasno, da obstaja velika nevarnost hitrega razpada ZKJ in

Jugoslavije. Zato bo to tudi najbolj občutljiva točka: ali bomo objektivni, če že "prozivamo", ali to delamo na resen način, po resnih analizah ali pa kar tako, površno in primitivno. Ljudje bodo to takoj opazili. Lahko nekdo naredi napako, za katero bi ilustrativno govoreč dobil le opomin, a drugi zanj zahtevajo izključitev. Iz tega potem sledi popolno nezaupanje in razpad. Zato bomo morali biti zelo objektivni in zelo resni in poštени pri "prozivanju".

Nadalje predlagam, da se Centralni komite na naslednjem zasedanju odločno zoperstavi takšnim površnim načinom in da zahteva, če že nimamo več nobenega teoretskega nivoja, vsaj običajno kmečko poštenost. Ta je v tem, da reče: najprej pomesti pred svojim pragom in v vsakem žitu je tudi ljulka. Če iskreno sprejmemo vsaj to, bomo lahko pomirili naše odnose. Zato menim, da je treba na naslednjem plenumu odločno zahtevati vsaj to dozo elementarne morale. Vsi vemo, kam bodo lahko šle stvari drugače. Na naslednjih zasedanjih Centralnega komiteja se moramo ostro spopasti z napačnimi ocenami nacionalistov v vseh narodih in republikah. Povsod po Jugoslaviji trde, da je prav njihova nacija največ izgubila v titovski Jugoslaviji. Nobena ni ničesar izgubila, vse pa so mnogo pridobile. Mogoče je po letu 1945 neka nacija v svojem delu ali aspektu izgubila (o tem bom še govorili). Ostro pa se moramo zoperstaviti tezi o mačehi Jugoslavije, ker iz tega sledijo največji spopadi. A te teze se ne ubranimo na prepirljiv in apologetski način, ampak le z znanstvenim načinom. S strogo znanstveno komparacijo stanja v stari Jugoslaviji in danes lahko dokažemo, da so vse buržoazije vseh jugoslovanskih narodov popolnoma zatajile v vseh vprašanjih, ekonomskih, nacionalnih in varnostnih, in da je titovska Jugoslavija vsem narodom prinesla nekaj boljšega. Nekateri narodi so res doživeli določene izgube. Omenil bom delen, a zares težak primer. To je položaj Srbov in Črnogorcev na Kosovu. To je res eden najnegativnejših nacionalnih pojavov v Evropi. To moramo jasno ugotoviti. Nikjer drugje se ni kak podoben problem vlekel tako dolgo, celih sedem let. Vemo, da smo v 70-ih letih imeli problem Slovenije, Hrvaške in Srbije, a noben ni trajal tako dolgo. Zato menim, da je povsem upravičena zahteva, da je treba začeti z delom. Najbolj učinkovito bo, če bomo na Kosovu skrajno odločno delovali z vsemi normalnimi demokratičnimi in političnimi in z vsemi pravnimi in ekonomskimi sredstvi.

Ker govorimo o izgubah nekaterih narodov, bi moral omeniti, brez ozkih želja, tole: zelo slab položaj imajo tudi tiste makedonske in slovenske narodne manjšine, ki so že tisočletje sestavni avtohtoni del teh narodov. Tudi tu mora Jugoslavija nekaj narediti.

In sedaj še vprašanje, ki je bilo na CK ZKJ najbolj pozabljeno. To je vprašanje centralizma. Menim, da je sedaj centralizem zelo nevaren za vse družbene in nacionalne odnose v Jugoslaviji. S centralizmom se CK ZKJ dosti premalo spopada. To je dokaj nevaren pojav, s katerim se CK ZKJ že dolgo ne spopada niti idejno niti politično.

Zato predlagam, da CK ZKJ posveti centralizmu posebno pozornost na naslednji, 17. seji, posebej v zvezi s zveznimi ustavnimi amandmaji, katerih znaten del je šel v smeri centralizma. Nekaj je že korigiranega, ker so nekateri amandmaji potegnjeni nazaj. Izboljšanje je v tem, ker Mikuličeva vlada res želi več trga in ekonomskih zakonitosti. To je že eden od odporov centralizmu. Vendar menim, da je v zveznih predlogih amandmajev ostalo še veliko centralizma. Menim, da v CK ni treba o amandmajih odločati z glasovanjem, ker bi s tem postali stalinistična partija. A centralizmu se mora odločno upreti. Menim, da je narava našega centralizma naslednja. Centralizem se je posebno okreplil zlasti v zadnjih šestih letih v gospodarskem vodenju, vse do Mikuličeve

vlade. Bistvo tega centralizma se ni nikoli povezovalo z nekim narodom in obtoževati kateri koli narod za centralizem, bi bilo povsem nepošteno. Naš centralizem je povezovanje dela naše slabe birokracije z deli vseh slojev v vseh republikah in pokrajinah, z gnili deli inteligence, upravnega aparata in tudi fizičnih delavcev. Veste, da je Mikulič empirično dokazal, da naši ljudje hrabro zavračajo vsak zahodni standard, če je treba delati po njem. Problem torej ni le v republiških centrih, ampak je gniloba zajela že dosti na široko in to kaže, kako veliko delo idejnega pojasnjevanja nas čaka tako pri delavskem razredu, kot pri inteligenci, če hočemo kreniti naprej.

Posledice centralizma bi bile za Jugoslavijo usodne. O tem moramo biti prepričani, saj bi se centralizem navezoval na manj produktivne, tudi v Sloveniji. Tako bi zavrl napredne sile in nasprotja bi se še povečala, ker se problemi ne bi reševali. Sredi vse večje revščine bi se vedno bolj prepirali.

Zato menim, da je rešitev nasprotje centralizma. Od centra do republik in najmanjših produktivnih celic je treba začeti z naporji k večji produktivnosti, k kvalitetnejši proizvodnji. Zveza komunistov se ni niti v organizaciji niti v ideologiji, niti v načinu mišljenja prilagodila zahtevam kvalitetnejše produkcije: kako naj učimo delavce, da bodo sodelovali pri pripravah boljših proizvodnih programov, boljših poslovnih programov, pri boljši organizaciji dela itd., itd. Tu ni še ničesar narejenega kljub temu, da že šest let vemo, v kakšni krizi smo.

Zato menim, da je ena od velikih napak ZKJ to, da ne poudari, koliko časa smo že izgubili - 6 ali 7 let -, ker še nismo prešli na tak način dela, in kako s tem probleme le še zastrujemo. Zveza komunistov se ni prilagodila takemu načinu dela. Ker se ne razvijamo dovolj aktivno v gospodarstvu, se zastrujejo družbena nasprotja. To je treba poudariti na naslednjem plenumu in tudi zastaviti vprašanje odgovornosti. Zanimivo je, da nikogar ne kličemo na odgovornost zato, ker že šest let nismo ničesar ukrenili za dvig gospodarstva, proti birokratizmu in centralizmu.

Z globokim prepričanjem rečem: za Jugoslavijo in za vsak narod lahko veliko več naredimo s kvalitetnejšim gospodarstvom kot z najlepšim govorjenjem.

Tovarišu Oreškoviču se zahvaljujem za njegovo pripombo, ki jo je dal na kulturen, tovariški način in z dobro namero. Vendar se kljub temu ne morem strinjati z njegovo vsebino, ker gre za zelo važne aktualne politične zadeve. Zato kratka replika.

Menim, da so vsebinske napake v izvajanju tovariša Oreškoviča dvostranske in da so med seboj v zvezi.

Najprej ne precizira dovolj pojmov in ne razlikuje dovolj med centrom, centralizmom, birokratizmom, etatizmom, avtoritarnostjo itd., preveč jih meša med seboj. Posebej je važno, da se ti pojmi med seboj razlikujejo po svojih historičnih vsebinah in to je druga, še večja pomanjkljivost v njegovem izvajanju.

Lahko imamo zelo veliko avtoritarnost in veliko število majhnih centrov v fevdalni družbi ali v prvobitni skupnosti ali v tradicionalnem poljedelstvu, kjer je patriarhalni oče majhen avtoritarni center. V sedanjih plemenskih družbah v Afriki ali v prejšnjih fevdalnih družbah obstaja ogromna masa vaških družin ali majhnih fevdalcev - tu je ogromno majhnih centrov. Vendar je vsakomur jasno, da tega ne moremo imenovati centralizem. Ta nastane, kot vemo, šele z buržuazno centralistično državo, delno z absolutno monarhijo. Torej se pojem centralizem historično nanaša vedno na nacionalni nivo ali na nivo odnosov več nacij.

Pojem centralizem ima povsem jasno opredeljeno zgodovinsko mesto v jugoslovanski zgodovini. Jugoslovanska partija je imenovala centralizem vladanje iz



enega določenega centra v Jugoslaviji, v razmerju do drugih narodov. Torej se centralizem lahko pojavi na nivoju naroda, države ali na nivojih odnosov med narodi. Ta problem centralizma je danes spet zelo živ. Na primer, spopad z nekim našim novim centralizmom v okviru socialistične Jugoslavije okrog leta 1966. Pojem centralizma je zato povsem jasen in Ustava iz leta 1974 je v veliki meri tudi odgovor nanj, kakor je tudi odgovor na separatizem leta 1971. Danes lahko to zvemo pri slovenskem avtorju, ki je objektivni poznavalec stvari, v intervjuju Vinka Hafnerja, ki ga je dal za Danas pred tremi leti. On je bil predsednik slovenske Skupščine in je stvari zelo dobro poznal. Pri svojem delu je moral analizirati vse akte, ki so iz centra prihajali v Slovenijo. V tem intervjuju je točno pokazal, kakšen del v gospodarstvu so urejali zvezni in kakšnega republiški zakoni in koliko so bile republike podrejene. Njegovo stališče je bilo povsem jasno, da je bil v novejšem času centralizem dosti močnejši od republiških etatizmov. Centralizem se je vse do danes povečeval in je eden od velikih krivcev krize, ker je omrtvil mase, omejeval svobodo podjetjem, prelival njihove dohodke itd. To so zelo važne stvari in zato v bodoče takega centralizma ne smemo imeti, ker se je pokazal kot napačen, kot zavora. V republikah so res odvrtni neumni birokratizmi. Vendar pa bi dobro premislil, preden bi rekel, da so v republikah centralizmi. Že zato, ker nikakor ne moremo trditi, da je v republikah zgrajena jasna, centralistična gospodarska piramida. Drugo je republiški birokratski etatizem, ker je republika država. Vendar je na nivoju republik cel niz različnih centrov, in ne samo eden. Poglejmo samo vse vzporedne strukture, ki se utvarjajo v nekaterih republikah kot razni odbori. Če bi res obstajal republiški centralizem stalinističnega tipa, ne bi nikomur padlo v glavo, da bi ustvajal take specifične odbore kot paralelne strukture, kot paralelna alternativna gibanja na republiškem nivoju. Zato je to prehitro mešanje različnih pojmov precejšnja površnost in nam ne kaže vse slojevitosti naše situacije in na poseben način naše akcije.

Bom zelo kratek in prosim, ne mislite, da govorim iz občutljivosti. Hočem le dati prispevek k znanstveno fundiranemu gledanju na naše nacionalne probleme. Ta pristop ne pomeni neobčutljivosti, ampak le temeljitost. Omenil sem na prvem mestu Kosovo, potem makedonsko manjšino in potem Slovence na Koroškem. V eni od diskusij sem slišal pripombo, kot da nimam pri tem dovolj občutka za razliko med različnimi položaji raznih delov naših narodov. Na kratko bi rekel takole : o tem sem govoril iz povsem drugih motivov, zato, ker se mi zdi, da gledamo na nacionalne odnose v Jugoslaviji preveč črno, ker imamo gospodarsko krizo in razne druge negativne pojave. Vendar če izvedemo dosledno mednarodno znanstveno komparacijo in se primerjamo z zahodno Evropo in z vso Evropo, potem vidimo, da je leninistična in titovska pot reševanja nacionalnega vprašanja v Jugoslaviji prinesla pomembne in očitne rezultate, ki jih nekateri mogoče ne vidijo.

Omenil bi naslednje. Vemo, da imamo poleg izredno težkega položaja Srbov in Črnogorcev na Kosovu v Jugoslaviji eno najbolj kompliciranih etničnih situacij na svetu, zelo različno nacionalno, ekonomsko, zgodovinsko in kulturno strukturo, in da so v teh težkih ekonomskih razmerah naše rešitve nacionalnih odnosov sorazmerno zelo uspešne in napredne, kar pokaže primerjanje z drugimi. Vzemimo položaj makedonske narodne manjšine v bolj razviti deželi zahodnega bloka, kjer so socialdemokrati ali socialisti na oblasti, to je v Grčiji, in videli bomo, da je tudi tam situacija zelo težka. O slovenski manjšini na Koroškem samo nekaj podatkov. Na tem področju je nacionalni egoizem tako organiziran, da je situacija v Jugoslaviji v mnogih pogledih boljša. Tam



Heimatdienst komandira vsem, tudi socialdemokratom, ki niso znali rešiti nacionalnega vprašanja nikjer v Evropi. Naprimer, od leta 1910 se je število Slovencev na Koroškem skrčilo od kakih 80 do 90 tisoč na vsega 15 tisoč, kar pomeni za 500 %. Tam ni nikoli uspelo vzpostaviti pravne države, čeprav imamo avstrijsko državno pogodbo s sedmim členom. Po tem členu so bili postavljeni slovenski napisi, ki pa so jih nasilno uničili. Niti do danes še niso uspeli, da bi bili po tej mednarodni pogodbi postavljeni vsaj najbolj običajni napisi. Zaradi teh napisov je padla Simmova koroška socialdemokratska vlada. To dokazuje, koliko celo socialdemokrati v razvitih, državah zaostajajo za državo, kjer so leninistični in titovski principi zares v uporabi.

Zares je položaj na Kosovu mračen. S tem, kar bom sedaj govoril, nimam namena, da bi zmanjševal resnosti situacije. Nasprotno, tisto, kar je dobro v drugih delih Jugoslavije, nas moralno obvezuje, da si vsi prizadevamo za rešitev na Kosovu. A pogledajte veliko madžarsko narodnostno manjšino v Vojvodini in Sloveniji, ki nikjer ne upada in ponekod celo narašča. Položaj v nacionalno izredno mešani pokrajini, kakršni sta Vojvodina ali BIH, je zelo kompliciran, a menim, da je relativno dosti boljša nacionalna situacija, kot v Belgiji, kjer so v mnogo boljših razmerah zelo ostri spopadi med Flamci in Valonci. Tudi v demokratični Španiji so v mnogo boljših pogojih zelo ostri spori med Baski, Katalonci in drugimi, čeprav imajo isto kulturo, isto zgodovino in mnogo boljše ekonomsko osnovo. Enako velja za nasprotja v Severni Irski. Če naredimo primerjavo z ekonomsko mnogo bolj razvito Evropo, z njeno enotno kulturo, itd. bo očitno, da smo v Jugoslaviji mnoge nacionalne probleme rešili dosti bolje. To, kar smo na Kosovu zmešali, moramo toliko resneje reševati. Zato ne smemo gledati pesimistično na leninistično titovsko smer, ampak zelo optimistično.

### *III. OCENA 17. PLENUMA CK ZKJ IN USTAVNE RAZPRAVE (RAZPRAVA NA RK SZDL)*

Ko pristopamo k volitvam, je potrebna tudi ocena Predsedstva RK SZDL o sedanjem političnem trenutku. Še posebno zato, ker smo vsi v Jugoslaviji živeli že nekaj let v veliki politični napetosti.

Kaj pomeni uspešen dogovor glede zvezne ustave, ustave SR Srbije in uspešen tok 17. plenuma CK ZKJ?

Mnogi pravijo, da je vse to zmaga razuma. To je res, vendar se je dogodilo mnogo več.

Prestopili smo vrh največje politične krize nove Jugoslavije. Še bomo imeli razne krize. Vendar se verjetno nikoli več ne bo toliko nasprotij naenkrat strnilo v tako eksplozivno maso, kot jih je bilo sedaj. Verjetno bodo vse politične napetosti v bodoče manjše.

Vsi ti dogodki so enoznačno pokazali življenjsko sposobnost titovske Jugoslavije in samoupravne socialistične usmeritve. V odsotnosti vseh glavnih zgodovinskih voditeljev Kidriča, Bakariča, Kardelja, Vlahovića, Milentije Popovića in Tita smo se soočili z neprimerno več političnimi težavami kot v njihovem času. Sedanje uspešno prevladanje teh težav in korak naprej sta dokaz, da so titovske vsebine in oblike dejansko sposobne življenja.

Zlasti se je pokazala življenjska sposobnost titovske formule odnosov med narodi Jugoslavije. Gre za tako enotnost narodov, ki raste organsko iz njihove različnosti, ki

omogoča posebnosti in jih ne duši, ampak jih povezuje povsod, kjer je potrebno. V toku ustavne razprave pa tudi v plenumu CK so bile prevladane tako nevarne težnje centralizma kot tudi separatizma. Zopet se je pokazalo, da je demokratično nastala skupna politična volja Jugoslavije močnejša enotnost kot nasilje državnega aparata. Zopet se je pokazalo, da si v taki skupni politični volji vsak narod in narodnost bolje ohrani svojo samostojnost in posebnost, kot če ga separatistično hujskanje goni v smer krvavih spopadov z drugimi narodi Jugoslavije. Zopet se je pokazalo, da več svobode vsakemu posamezniku omogoča kolektivno vodstvo Jugoslavije in posameznih republik kot vsemoč kakšnih liderjev in njihovih skupin. V najbolj napetem političnem trenutku so pokazala vsa vodstva narodov, narodnosti in JLA zrelost, ki so jo izoblikovali v titovski eri. Zaradi te zrelosti pa so tudi v teh dneh prav vsi narodi in narodnosti Jugoslavije pridobili. Vsi so učvrstili mesebojno zaupanje v mirno, demokratično razreševanje, v prenehanje izčrpujočih političnih sporov, v usmerjanje vse energije v gospodarsko preobrazbo naše strahovite zaostalosti.

Zadnji dnevi so pokazali, da je titovski samoupravni socializem sposoben lastne korekcije in s tem razvoja. Uspešno smo vnesli gospodarske popravke v ustavo. Srbski narod bo sedaj normalno dogradil svojo državnost, kot je nujno za njegov normalni razvoj.

Mislim, da bi Socialistična zveza, kot predstavnik slovenskega naroda, morala izreči tudi posebno priznanje tistim, ki so največ prispevali, da so se interesi Slovenije v razpravah o zvezni ustavi uveljavili enakopravno, kulturno in konstruktivno v sodelovanju z delegati drugih narodov in narodnosti. Skupaj z vsemi drugimi je to priznanje treba izreči še posebej tovarišema Cirilu Ribičiču in Miranu Potrču.

V tem trenutku si ne delamo nobenih opojnih iluzij. Zavedamo se velikih težav, ki bodo še leta in leta pred nami, zlasti v gospodarstvu. Verjetno pa se in v Jugoslaviji in v Sloveniji še premalo zavedamo, kako dremajoče subjektivne "sile" (tudi tiste "moderne", ki samo oponašajo nemoč predvojnih meščanskih strank, kot praznота praznote) zaostajajo daleč za zahtevami časa!

#### *IV. USTAVNI AMANDMAJI IN NACIONALNI ODNOSI (O USTAVI NA ZVEZNI SZDL)*

V dosedANJI ustavni razpravi so nastale v vsej Jugoslaviji najostrejša nasprotja med samoupravno, etatiistično in kapitalistično potjo.

Najostrejši spopad med različnimi stališči, kakšni naj bodo ustavni amandmaji, je v naslednjem: amandmaji iz ekonomskega področja so pokazali precejšnjo skladnost s samoupravno-tržno usmeritvijo, amandmaji o odnosih v federaciji pa kažejo močne centralistične tendence.

Ta zadnji del amandmajev je izraz centralističnih tendenc, ki so sedaj najneposrednejša politična nevarnost za socializem v Jugoslaviji. Centralistične težnje rastejo v Jugoslaviji neprestano po smrti tovariša Tita in od ostre ekonomske krize leta 1982 naprej. Centralizem lahko najbolj celovito zavre družbene odnose na vseh področjih cele Jugoslavije in ne le na enem delu ali del družbe. Centralistične težnje v tem trenutku povezujejo največ nazadnjaških družbenih sil v celi Jugoslaviji. Povsem netočno bi bilo povezovati ta centralizem samo z enim ali dvema narodoma. Centralizem je razredna zveza lene, neučinkovite jugoslovanske birokracije z neproduktivnimi, zaostalimi deli vseh slojev v celi Jugoslaviji.

Čeprav oživljajo kapitalistične in separatistične težnje, te sedaj niso tako povezane v taki občejugoslovanski zvezi, kot je centralizem. To nikakor ne pomeni, da se lahko proti centralizmu borimo s separatizmom, kapitalizmom ali klerikalizmom.

Centralizem in separatizem se najbolj neposredno pogojujeta, ker eden hrani drugega. Centralizem svojo čvrsto roko utemeljuje v nevarnosti separatizma in separatizem svoje delovanje utemeljuje s centralizmom. Ponovno se dokazuje, da je edina pot za preseganje centralizma in separatizma samoupravni titovski socializem z nacionalnimi odnosi, ki so v glavnem formulirani v ustavi 1974.

Sedaj vidimo dragoceni prispevek hrvaških komunistov v njihovi borbi proti domačemu separatizmu okrog leta 1971. Res so lahko vzor drugim v Jugoslaviji. Hrvaška je zaradi njih eno od najstabilnejših področij v Jugoslaviji. Tudi v Sloveniji so bili spopadi z nacionalistično-separatističnimi tendencami, npr. spopadi slovenskih borcev s tendencami o stari Srednji Evropi, spopad slovenskega marksističnega centra s skupino sociologov in književnikov, ki je izdelala Gradivo za slovensko ustavo, kritika 57 številke Nove revije. Danes se izraža visoka kulturna zahteva leninizma in titovstva, da se napredni ljudje in komunisti vsakega naroda najprej borijo z nacionalizmom v lastni hiši. To je moderna oblika stare modrosti, naj vsakdo najprej pomete pred svojim pragom.

Nikakor ne moremo označiti za centralizem povsem normalne težnje srbskega naroda, da bi na normalen način, ob spoštovanju polne avtonomije Vojvodine in Kosova, dogradil svojo ustavno državnost. To je edina delna nacionalna korekcija, ki jo je treba vnesti v ustave po letu 1974. Srbski narod je bil upravičeno nezadovoljen s takim aspektom državnosti in z zelo težkim položajem svojega dela na Kosovu.

Ogromna teža centralistične nevarnosti v Jugoslaviji je zlasti v naslednjem. V toku sedanje sedemletne krepitve centralizma ni nobeno zvezno vodstvo nobene družbenopolitične organizacije izreklo niti ene dovolj temeljite in krepke kritike tega zveznega centralizma. Nobeno zvezno vodstvo DPO se s sedanjim centralizmom ni spopadlo niti idejno niti politično. Ali se bodo ta vodstva prebudila vsaj sedaj, ko centralizem že resnično ogroža titovsko Jugoslavijo.

Vse večja zaostritev centralizma se izraža zlasti v naslednjem. V raznih delih Jugoslavije je vse več ideologov, ki ne zahtevajo samo kakšne korekcije titovske ustave iz leta 1974, ampak zahtevajo odstranitev te ustave. Glavni propagandistični prijem centralizma po Titovi smrti je bila glasna teza, da je nevaren samo republiški in pokrajinski birokratizem. Čeprav ta birokratizem res obstoji, je bil le majhen deleč ogromnosti vsega jugoslovanskega birokratizma od nižjih organizacij do centra. Daleč največja birokratska moč po letu 1982 pa je bil centralistični birokratizem. Ni ustava iz leta 1974 kriva gospodarske krize, ampak je totalno birokratsko rušenje te ustave glavni vzrok gospodarske krize. Jugoslovanski birokratizem je že zdavnaj zrušil delavsko samoupravno kontrolo in iniciativo. Obenem je popolnoma vzel v roke gospodarsko upravljanje in povzročil s svojo lenostjo veliko gospodarsko krizo. Držeč v rokah krmila delovnih organizacij, občin, republik, pokrajin in zlasti zvezno ekonomsko politiko, je jugoslovanski birokratizem prelival v vsej Jugoslaviji dohodek od dobrih delavcev k slabim, je postavljajl nerealne plane, množico neučinkovitih investicij, najemal zastarele licence in s slabo organizacijo dela omrtvil velike potenciale strojev, zgradb, delovne moči.

Sedaj je v Jugoslaviji moda klicanja na odgovornost. Normalno je, če se odgovorno in resno kliče na odgovornost. Neodgovorno je klicati na odgovornost neodgovorno,

površno in brez argumentov in brez resnih analiz, kot je sedaj postala navada. Vsako resno klicanje na odgovornost pa mora vsakega funkcionarja tudi in prvenstveno vprašati, ali se je sprijel z gospodarsko krizo, z bojem za višjo kvaliteto gospodarjenja, s centralizmom in birokratizmom. Vsaka "prozivka", ki pozablja na izhod iz krize in centralizma, je površna, neobjektivna in neveljavna "prozivka". Seveda pa je važno merilo tudi odnos do Kosova.

Ker je borba s krizo in s centralizmom skoraj povsem izpuščena iz jugoslovanske politike, je najnujnejša naloga današnjega zasedanja SZ, da s svojo iniciativo glasno afirmira to merilo v vsej jugoslovanski politiki. Danes imamo zgodovinsko dolžnost in možnost, da pet minut pred dvanajsto zelo resno predložimo vsem delom naše socialistične fronte - ZK, zvezi borcev, sindikatom, mladini - da borbo proti krizi, za uresničenje Dolgoročnega programa stabilizacije in proti centralizmu uvrste med svoja prvenstvena kadrovska in politična merila.

Povsem nelogična in povsem nestrokovna je trditev centralističnih ideologov, da enodušno slovensko odbijanje centralističnih stališča glede zveznih amandmajev ogroža gospodarsko reformo in Jugoslavijo. Ta trditev odkriva nizko raven centralistične ideologije in padanja dela jugoslovanske politike na nizko raven. Nobeden od centralističnih predlogov amandmajev očitno nima nobene zveze z gospodarsko reformo, ampak jo lahko le zavre. Velika zmota pa je tudi v mišljenju, da bi bili lahko popravki v ustavi glavna moč reforme. Seveda so vi gospodarski amandmaji koristni in Slovenija jih podpira. Toda gospodarski prepored Jugoslavije ni v črki zakona, ampak v velikem vseljudskem gibanju, ki v konkretnih pogojih vsake organizacije doseže najboljšo organizacijo dela, najboljše proizvodne programe, višjo produktivnost in ekonomičnost. Tako gibanje pa se še nikjer v Jugoslaviji ni sistematsko začelo. To je glavna in povsem zanemarjena naloga jugoslovanskih vodstev.

Zelo nizka raven centralistične teorije in idejnosti je tudi njena popolna zguba zgodovinskega spomina. Našemu sedanjemu centralizmu - in to je njegova tragika - ni jasno, kako je on sam v nasprotju z glavnimi naprednimi socialističnimi in kulturnimi tokovi v 19. in 20. stoletju v vsej Jugoslaviji in v vsem svetu. Ljudskodemokratska, socialistična in komunistična gibanja v jugoslovanskih narodih, ki jih označujejo imena Svetozarja Markovića, Prešerna, Tucovića, Cankarja, Tita in Kardelja, so bila vedno v vrhu svetovnega napredka glede nacionalnih odnosov.

Vsi omenjeni so med največjimi svetovnimi poborniki polnega razvoja malih narodov, boja proti domačemu buržoaznemu in birokratskemu nacionalizmu ter centralizmu, za resnično internacionalno bratstvo v Jugoslaviji in v svetu. S temi svojimi idejami so jugoslovanski revolucionirji pogosto prodrli dalje od Hegla, Marksa in Engelsa, čeprav je Marx utemeljeno trdil, da se proletariat najprej konstituira kot nacija, kar še danes velja za Jugoslavijo. V 20. stoletju pa omenjeni jugoslovanski kulturni in družbeni revolucioniraji tvorijo skupaj s Leninom vrh svetovne teorije in prakse glede nacionalnega vprašanja. Oni so med najaktivnejšimi tvorcami svetovne politike 20. stoletja, ki je rezultirala v antikolonialno revolucijo, neuvrščeno gibanje z novo vsebino ter v KEVS.

V svetovnih okvirjih pa se vidi fantastično zaostajanje pogledov naših današnjih centralistov. Poglejmo samo njihov fantastični recept, da naj bi npr. drugi diktirali kateremkoli narodu, kdo bo njegov predstavnik v zveznem Predsedstvu SFRJ. Tej fantastični logiki bi že v 19. stoletju uprla vsaka kmečka občina na svobodoljubnih in



ponosnih jugoslovanskih tleh. Katera kmečka občina bi dovolila, da ji drugi vsilijo predsednika občine (župana) iz drugih občin. Lahko bi vzeli samo kot humor, če bi kdo v današnjem svetu zahteval, da mali Malti ali najbolj zaostali afriški državi določa v drugi državi, kdo bo predstavnik Malte ali afriške države v OZN, v gibanju neuvrščenih. Glavna pridobitev sodobne svetovne demokracije je, da imajo mali narodi v OZN prav tako en glas kot veliki. V neuvrščenem gibanju in v KEVS velja pravica konsenza tudi za najmanjše narode in države. Enakost malih narodov, pravica, da sami določajo svoje predstavnike in institut konsenza, so največje zgodovinske demokratične pridobitve XX. stoletja. Gotovo bi vsak jugoslovanski narod z ogorčenjem zavmil poskus, da mu drugi določajo njegove predstavnike.

Celo če bi centralizem dosegel kakšen trenuten uspeh v Jugoslaviji, bo s tem vzniknil tak zaostal atol konzervativizma v sodobnem vse svobodnejšem svetu, da se bi vse kmalu vrnilo v normalo. Na drugi strani pa so že neki uspehi soočanja s centralizmom: predlagatelji so odstopili od nekaterih centralističnih amandmajev, Mikuličeva vlada se je nedavno bolj tržno usmerila. Še več je izgledov, da centralizem sploh ne bo zmagal, saj so se vsi jugoslovanski narodi v stoletjih tako izrazito izoblikovali, da jih ne bo nikoli mogoče uničiti.

Enotnost in moč Jugoslavije nikakor ni v močnem, centralističnem aparatu, ampak v enotni politični volji teh narodov, da vsi razvijajo dalje žive vrednote titovske revolucije in da skupaj obvladajo gospodarsko krizo, birokratizem in centralizem.

## *V. PRIPRAVA ZVEZNE KONFERENCE ZKJ*

(Amandmaji k Osnovam stališč konference ZKJ, 10. maj 1988)

Vsi amandmaji se nanašajo na določeno stran in točko iz Osnov stališč konference ZKJ, delovne grupe za pripravo konference ZKJ.

Str.1, po prvem odstavku, predlagam, da se doda:

"Zveza komunistov poudarja večletno neučinkovitost pri najvažnejši aktualni nalogi, pri naporih jugoslovanske družbe, da bi izšla iz gospodarske krize. Če se ne bo Zveza komunistov hitro obnovila in usposobila za to nalogo, bo izgubila svoj ugled in vlogo v jugoslovanski družbi. Zveza komunistov mora obnoviti svoje idejno delo, svoje organiziranje in metode na višjem nivoju, tako da bo postala 1) aktivni in stalni iniciator obče jugoslovanskega gibanja za prehod na intenzivno gospodarjenje in uresničevanje Dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije; 2) da bo pomagala pri osamosvajanju vseh DPO za plodnejšo udeležbo v tem gibanju in 3) da bo usposobljala osnovne organizacije ZK za celovito konkretno analizo gospodarske in družbene situacije v njihovih okoljih in za postavljanje optimalnih, konkretnih meril gospodarjenja in kulture."

Pojasnilo: Zveza komunistov se mora obnoviti prav okoli najvažnejših razvojnih nalog, med katere spada izhod iz gospodarske krize, ker ta predstavlja najresnejši skupni jugoslovanski problem in je zato glavni in največji izziv Zvezi komunistov v naslednjih desetletjih.

Str.2, točka 1, po prvem odstavku predlagam tekst:

"Specifični jugoslovanski birokratizem je največja zavora in nevarnost za prehod v intenzivni, kvalitetni gospodarski razvoj in izhod iz krize. Zveza komunistov mora

postati glavni nosilec družbenih teženj, da bi ta birokratizem presegli s kvalitetnejšim gospodarstvom, odgovarjajočimi kadrovskimi spremembami v gospodarstvu in v povezovanju v enotno gibanje, (ki se bo sposobno spoprijeti s konkretnimi situacijami) vseh produktivnih delov prebivalstva s ciljem ustvarjanja intenzivnega gospodarstva."

Pojasnilo: Zveza komunistov ima kot subjektivna politična sila posebno nalogo, da v soočanju s krizo in izhodom iz nje preseže glavne razredne zapreke, posebno birokratizem, in da zbere vse progresivne, produktivne sile iz vseh delovnih slojev dežele od fizičnih in umskih delavcev do kmetov in obrtnikov ter nosilcev drobnega gospodarstva.

Str. 3, točka 1, predlagam spremembo v 3 vrsti zgoraj.

Namesto "Socializem je v krizi" naj bo "Jugoslovanska družba je v krizi".

Pojasnilo: Vzrok naše krize ni avtentični socializem izvirnega marksizma in Programa ZKJ, ampak narobe, vzrok krize so tendence in sile, ki so se zoperstavile temeljem socializma, poudarkom izvirnega marksizma in Programa ZKJ o aktivni vlogi delavca, preseganju birokratiza in etatizma in podobno. Glavni vzroki naše krize so birokratizem in njegove povezave z zaostalimi deli vseh družbenih slojev v vseh delih Jugoslavije, sile, ki so nasprotne interesom delavskega razreda.

Str. 7, točka 6, 5 vrsta spodaj:

Namesto "Ključna predpostavka in pot za obvladanje in uničenje inflacije" predlagam "Važna predpostavka in pot...."

Pojasnilo: V tem odstavku je govor (deveta vrsta spodaj) o dinamizmu proizvodnje in povečanju rasti družbenega proizvoda, kar je važna predpostavka za uničenje inflacije, a ne najvažnejša, ker se da povečanje rasti proizvodnje doseči tudi z novo inflacijo. Trajni in ključni način za borbo z inflacijo je prehod na nove kvalitete gospodarstva, na boljšo organizacijo dela in boljše proizvodno-tržne programe, kar bo omogočilo zmanjšanje stroškov proizvodnje, kvalitetnejšo proizvodnjo z manjšimi stroški in s tem trajnejšo stabilizacijo odnosov med denarnimi in blagovnimi fondii.

Str. 8, točka 6, vrsta 7 spodaj:

Predlagam, da se vnese "Predstavlja največjo nevarnost za učinkovitejši razvoj".

Pojasnilo: V istem odstavku je na začetku govor o obstoječi gospodarski strukturi. Vendar se lahko strinjamo, da je sedanja gospodarska struktura bistvena in velika nevarnost za učinkovitejši razvoj, a ne največja, ker je največja nevarnost birokratizem kot družbena sila, ki ohranja in ustvarja to gospodarsko strukturo.

Str. 15, točka 13, vrsta 14 - 18 zgoraj:

Predlagam, da se tekst "O ustavnih spremembah je treba razpravljati in odločati na bazi celotnih usklajenih predlogov, vključujoč tudi obče podprte predloge v javni razpravi, ki razvijajo socialistično samoupravljanje" zamenja z "O ustavnih spremembah je treba razpravljati in odločati na bazi celotnih usklajenih predlogov, vključujoč tudi predloge v javni razpravi, ki razvijajo socialistično samoupravljanje, a dosledno uporabljati pri ustavnih spremembah postopke, ki so predvideni v ustavi iz leta 1974".

Pojasnilo: Ta sprememba izpušča "obče podprte", ker bi lahko dobili vtis, kot da se uvaja poleg sedanjega ustavnega še dodaten način odločanja o ustavnih spremembah in da se da poleg ustavnega načina in soglasnosti odločati še s splošnim referendumom ali odločitvami DPOjev. To bi bilo v nasprotju z naravo ZKJ, ki za svojo glavno nalogo postavlja razvoj samoupravljanja in socialistične demokracije in s tem skupščinskega

sistema. Seveda se strinjam, da je treba pretestiti tudi predloge v javni razpravi, a o njih se da odločati samo po ustavni poti, torej s soglasjem republiških skupščin.

Str. 19, točka 17, vrsta 8 spodaj:

Predlagam, da namesto "Najširša uporaba neposrednih volitev za delegate" uporabimo "Široka uporaba neposrednih volitev za delegate", ker se vsi strinjamo, da se npr. Predsedstvo SFRJ ne more voliti z neposrednimi volitvami, ampak le po delegatski poti iz pokrajin in republik.

Str. 20, točka 18, vrste 15 - 19 zgoraj:

Predlagam, da tekst "Razširjanje, jasnejša in popolnejša ustavna razdelava posameznih pravic in dolžnosti federacije, posebej v zakonodaji in izvršni sferi" zamenja z "Pregled ustavne razdelave posameznih pravic in dolžnosti federacije, posebej v zakonodaji in izvršni sferi".

Pojasnilo: Prvotni tekst s poudarkom o "razširjanju" pravic in dolžnosti federacije je najbrž preveč obezujoč v eni smeri in je zato bolje govoriti na objektivnejši način o "pregledovanju".

Str. 21, točka 18, vrste 7 - 9 spodaj:

Predlagam, da se črta "insistiranje na takih nacionalnih posebnostih, ki dejansko dezintegrirajo in objektivno majojo existenco jugoslovanske družbe in zagovarjajo spreminjanje Jugoslavije v teritorij (geografski pojem) skupnosti nacionalnih družbenih bitij". Predlagam, da se po "odvisne do centra države" doda nov odstavek:

"Narodi in narodnosti Jugoslavije so važen, bistveni del jugoslovanske samoupravne socialistične družbe, ki na skupnih jugoslovanskih osnovah omogočajo njihov vsestranski humani razvoj. S tem se razredno in nacionalno v jugoslovanskem prostoru vse bolj zbližujeta in tako krepija organsko enotnost različnosti jugoslovanske samoupravne družbe, ki je s svojimi rešitvami nacionalnega vprašanja dobila visok ugled v sodobnem človeštvu."

Pojasnilo: Navedeni tekst o zaviralnih nacionalnih posebnostih bi bilo najbolje izpustiti, ker nobena nacionalna posebnost nobenega jugoslovanskega naroda ali narodnosti, ki je nastala naravno zgodovinsko, ne ogorža enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti, ampak vse te posebnosti našo enotnost le bogatijo. Zato v predlogu teksta navajam, da bo jugoslovanska družba tudi v naprej na skupnih socialističnih osnovah omogočala vsestranski humani razvoj vseh narodov in narodnosti.

Str. 29, točka 29, vrsta 16 zgoraj:

Predlagam, da po "ki se bore za novi način proizvodnje", dodamo še, "ki sami vodijo pri delu".

Pojasnilo: Predlagano dopolnilo izrecno poudarja, da je eden od bistvenih, vsebinskih meril za članstvo v Zvezi komunistov dobro delo na delovnem emstu in poklicu. Na čelu delovnih ljudi Jugoslavije v preboju iz gospodarske krize so lahko le komunisti, ki v svoji profesiji (tako delavci kot strokovnjaki) vodijo kot z vzori.

Str. 30, točka 31, vrsta 14 zgoraj:

Po "boljših pogojev za izobraževanje, zaposlovanje" je dodati še "za doseganje stanovanj za mlade družine z otroci".

Pojasnilo: Čeprav se mogoče zdi ta predlog droben, menim, da je zelo važen v času gospodarske krize, ker sedaj mladi veliko teže pridejo do stanovanj, kot je bilo to prej, in so zato socialno potisnjeni na nižje mesto. Vse to vpliva tudi na nižji demografski

prirastek v več delih Jugoslavije in na slabo politično razpoloženje mlade generacije. Zato bi bilo mogoče dobro, če bi uvedli v posameznih republikah in pokrajinah določene dajatve na bogastvo, ki bi se stekale v posebne namenske fonde za stanovanja mladih družin z otroci.